

STUDII

UNELE ASPECTE REFERITOARE LA APLICAREA DIRECTIVEI NR. 2004/38 PRIVIND DREPTUL LA LIBERĂ CIRCULAȚIA ȘI ȘEDERE PE TERITORIUL STATELOR MEMBRE PENTRU CETĂȚENII UNIUNII ȘI MEMBRII FAMILIILOR ACESTORA

Sergiu DELEANU*

Résumé: *Certains aspects concernant l'application de la Directive no. 2004/38 relative au droit des citoyens de l'Union et des membres de leurs familles de circuler et de séjourner librement sur le territoire des États membres. La Directive no. 2004/38 a été adoptée en vue de simplifier et de renforcer le droit à la liberté de circulation et de séjour de tous les citoyens de l'Union, ce qui a impliqué le dépassement d'une approche sectorielle et fragmentaire du droit de circuler et de séjourner librement. L'analyse de la jurisprudence de la Cour de Justice de l'Union Européenne montre, toutefois, que ces objectifs n'ont pas été atteints que partiellement. Ceci étant, le présent article vise les corrélations de la Directive no. 2004/38 avec le droit primaire de l'Union, ainsi que quelques uns des aspects spécifiques de la Directive no. 2004/38 en ce qui concerne le droit de séjour jusqu'à trois mois, le droit de séjour de plus de trois mois et le droit de séjour permanent dans l'État membre d'accueil.*

Cuvinte-cheie: *drept de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, situații pur interne, membrii de familie, resurse suficiente, motive imperative de siguranță publică*

Mots clés: *droit de circuler et de séjourner librement sur le territoire des États membres, situations purement internes, membres de la famille, ressources suffisantes, motifs graves de sécurité publique*

1. Preliminarii. Directiva nr. 2004/38 a fost adoptată având ca reper principal noțiunea de cetățenie a Uniunii europene.¹ După cum se cunoaște, potrivit art. 20 alin. (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (T.F.U.E.), orice persoană care are cetățenia unui stat membru este cetățean al Uniunii. Cetățenia Uniunii nu înlocuiește cetățenia națională, ci se adaugă acesteia. Statutul de cetățean al Uniunii are vocația să fie statutul fundamental al resortisanților statelor membre.² Acest statut le permite acelor resortisanți care se găsesc în aceeași situație să obțină, în domeniul de aplicare *ratione materiae* al T.F.U.E., același tratament juridic independent de cetățenia lor și sub rezerva excepțiilor expres prevăzute în această privință.³

Directiva nr. 2004/38 a fost adoptată în scopul simplificării și întăririi dreptului la liberă circulație și ședere pentru toți cetățenii Uniunii.⁴ Ținând seama de contextul și de obiectivele Directivei nr. 2004/38, dispozițiile acesteia nu pot să fie interpretate restrictiv.⁵

Totodată, Directiva nr. 2004/38 a avut menirea depășirii unei abordări sectoriale și fragmentare a dreptului fundamental și individual al cetățenilor Uniunii la libera circulație pe teritoriul statelor membre prin elaborarea unui act legislativ unic care codifică și revizuieste instrumentele dreptului Uniunii anterioare acestei directive.⁶ Aceasta a presupus inclusiv luarea în considerare a jurisprudenței Curții de Justiție a Comunităților Europene (C.J.C.E.) care s-a dezvoltat pe baza instrumentelor dreptului Uniunii până la adoptarea Directivei nr. 2004/38.

Obiectivul urmărit nu a fost însă pe deplin îndeplinit. Se poate observa că anumite probleme apărute în practică în legătură cu dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora au fost rezolvate numai pe temeiul art. 20 și a art. 21 din T.F.U.E.

În alte cazuri, aspecte abordate prin Directiva nr. 2004/38 au fost soluționate doar parțial.

Mai notăm că în cadrul Directivei nr. 2004/38 se distinge între situația cetățenilor Uniunii și a membrilor familiilor acestora care nu intenționează să se stabilească în statul membru gazdă, a celor care se stabilesc în statul membru gazdă pentru o perioadă mai mare de trei luni și a celor care au dreptul de ședere permanentă. În ultimele două ipoteze, dispozițiile aplicabile depind de categoria de persoane căreia îi aparține cetățeanul Uniunii și membrii familiei acestuia. De exemplu, în contextul dispozițiilor consacrate dreptului de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni, respectiv al dispozițiilor privind dreptul de ședere permanentă, prevederile referitoare la lucrătorii care desfășoară activități salariate sau independente și cele aplicabile lucrătorilor care și-au încetat activitatea în statul membru gazdă sunt mai avantajoase decât cele care îi privesc pe ceilalți cetățeni ai Uniunii. Membrii familiilor lucrătorilor care desfășoară activități profesionale și a celor care și-au încetat activitatea pot să invoce, și ei, dispozițiile legale mai favorabile în raport cu reglementările aplicabile altor membri ai familiilor cetățenilor Uniunii.

De asemenea, anumite diferențieri au fost reținute în beneficiul membrilor de familie care au cetățenia Uniunii în raport cu membrii de familie care nu au această cetățenie.

2. Corelații ale prevederilor Directivei nr. 2004/38 cu dispozițiile din legislația primară a Uniunii Europene referitoare la dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre al cetățenilor Uniunii și al membrilor familiilor acestora. Corespunzător art. 20 alin. (2) lit. a) din T.F.U.E., cetățenii Uniunii se bucură, printre altele, de dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre. În continuarea acestui text, art. 21 alin. (1) din T.F.U.E. stipulează că orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratate și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora. Modul de formulare a dispozițiilor art. 21 alin. (1) din T.F.U.E. ține seama de condițiile și limitările de la art. 45, 49, 51, 52, 56, 57 și 62 din T.F.U.E., precum și de cele arătate în cadrul legislației secundare, fără ca aceasta să pună, totuși, sub semnul întrebării efectul direct al prevederilor sale. Având în vedere existența unor dispoziții specifice în tratat referitoare la dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, prevederile art. 21 alin. (1) din T.F.U.E. pot să fie invocate în fața autorităților

din statele membre numai în ipoteza în care nu se pot aplica reglementări specifice din T.F.U.E. în ceea ce privește ansamblul situației analizate.⁷

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene reia o parte a drepturilor cetățenilor Uniunii de la art. 20 din T.F.U.E., adăugându-le altele.⁸ Articolul 45 din Cartă este consacrat libertății de circulație și de ședere. Dispozițiile sale nu prezintă, totuși, relevanță doar pentru cetățenii Uniunii, ci și pentru anumiți resortisanți ai țărilor terțe.

Corespunzător jurisprudenței constante a instanțelor europene, normele tratatului care reglementează libera circulație a persoanelor și actele adoptate în executarea acestora nu pot fi aplicate unor situații care nu prezintă niciun element de legătură cu vreuna dintre situațiile prevăzute de dreptul Uniunii și în care totalitatea elementelor relevante se limitează la interiorul unui singur stat membru.⁹ În alte cuvinte, prevederile legale europene nu se aplică „situațiilor pur interne”, întrucât ele nu au fost adoptate în considerarea unor asemenea ipoteze. Această afirmație este relevantă în contextul tuturor libertăților fundamentale care caracterizează piața internă.

Privitor la libera circulație a persoanelor, dispozițiile legale europene vor putea să fie invocate, de regulă, în împrejurarea în care situația analizată poate să aibă, are sau a avut o legătură semnificativă cu cel puțin două state membre. În consecință, dispozițiile legale menționate se vor putea aplica în țara de plecare a cetățeanului Uniunii ori în țara de destinație. Ele vor putea să fie avute în vedere inclusiv în statul membru de origine al cetățeanului Uniunii, la întoarcerea acestuia în propria țară.

În circumstanțele în care o anumită măsură națională ar avea efectul de a priva un cetățean al Uniunii de beneficiul efectiv al „esenței drepturilor conferite de acest statut”¹⁰ sau dacă ar exista riscul de a nu fi respectat efectul util al cetățeniei Uniunii,¹¹ vor putea să fie invocate prevederile art. 20 din T.F.U.E., ele sintetizând drepturile de care se bucură cetățenii Uniunii. De exemplu, într-o cauză, instanța europeană a subliniat că organul de jurisdicție competent dintr-un stat membru trebuie să verifice că aplicarea unei măsuri naționale nu ar avea drept consecință obligarea copiilor minori, cetățeni ai Uniunii, aflați în îngrijirea părintelui care nu avea cetățenia Uniunii, să părăsească teritoriul Uniunii privit în ansamblul său, ceea ce i-ar fi împiedicat să beneficieze în mod efectiv de substanța drepturilor pe care le conferă statutul de cetățean al Uniunii.¹²

Totuși, „perspectiva pur ipotetică” a exercitării dreptului de liberă circulație nu constituie o legătură suficientă cu dreptul Uniunii pentru a justifica aplicarea dispozițiilor art. 20 din T.F.U.E. De pildă, resortisantul unei țări terțe ar putea dispune de un drept de ședere în conformitate cu legislația internă a unui stat al Uniunii, fără ca membrii familiei sale să fie împiedicați să beneficieze efectiv de substanța drepturilor legate de statutul lor de cetățean al Uniunii.¹³

În alte cauze este posibil ca art. 20 și art. 21 din T.F.U.E. să fie luate în considerare împreună. Astfel, în temeiul art. 20 din T.F.U.E. se ține seama de statutul fundamental de cetățean al Uniunii, iar, pe baza art. 21 din T.F.U.E., se analizează, în special, dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre. Dacă se impune, dispozițiile art. 20 și 21 din T.F.U.E. se coroborează cu alte prevederi ale tratatului, cum sunt, de pildă, cele de la art.

18 din T.F.U.E. care interzic orice discriminare pe motiv de cetățenie, în toate situațiile care se încadrează în domeniul de aplicare *ratione materiae* al dreptului Uniunii.¹⁴

De asemenea, în jurisprudența europeană pot să fie sesizate referiri la dispozițiile art. 21 din T.F.U.E., fără să fi fost avut în vedere art. 20 din tratat, în contextul în care se stabilește că sunt aplicabile aceste prevederi¹⁵ sau că, dimpotrivă, ele nu pot să fie luate în considerare, pentru că cetățeanul Uniunii nu și-a exercitat niciodată dreptul de liberă circulație.¹⁶

Din cele arătate, se poate observa că reglementările de la art. 20 și 21 din T.F.U.E. au efect direct și că punerea lor în practică nu este însoțită totdeauna de aplicarea prevederilor Directivei nr. 2004/38.

Nu este, totuși, exclus ca, în unele cauze, să se pornească de la prevederi ale tratatului și să se analizeze apoi situația reclamantilor din acțiunea principală în raport cu dispoziții ale Directivei 2004/38, cum sunt, de exemplu, cele consacrate studenților care provin din alte state membre și care își urmează studiile în țara gazdă¹⁷ sau cele referitoare la persoanele inactive din punct de vedere economic a căror durată a șederii în statul membru gazdă este mai mare de trei luni, dar mai mică de cinci ani.¹⁸

Firește, pe baza jurisprudenței instanței europene, pot să fie evidențiate inclusiv situații în care s-au aplicat numai prevederi ale Directivei nr. 2004/38.

Mai menționăm că dispozițiile art. 20 și 21 din T.F.U.E. și prevederi ale legislației secundare a Uniunii pot să fie aplicate referitor la dreptul de ședere al cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, chiar dacă acesta nu și-a exercitat dreptul la liberă circulație. De exemplu, într-o cauză, Curtea de Justiție a reținut că, situația resortisantului unui stat membru care s-a născut în statul membru gazdă, respectiv în Belfast, oraș situat pe insula Irlanda, aparținând Regatului Unit, și care a obținut cetățenia irlandeză, pentru că Irlanda permite tuturor persoanelor născute pe această insulă să dobândească cetățenia respectivă, nu poate să fie asimilată unei situații pur interne. O asemenea persoană poate să invoce, în raport cu autoritatea competentă din Regatul Unit, dispozițiile din legislația primară și din cea secundară a Uniunii în materie de liberă circulație și de ședere a persoanelor.¹⁹

O serie de precizări distincte se impun cu privire la membrii familiilor cetățenilor Uniunii.

Articolul 20 din T.F.U.E., art. 21 din T.F.U.E. și dispozițiile Directivei nr. 2004/38 nu conferă niciun drept autonom resortisanților statelor terțe. Astfel, eventualele drepturi conferite unor asemenea resortisanți prin dispozițiile dreptului Uniunii privind cetățenia Uniunii sunt drepturi derivate din exercitarea libertății de circulație de către un cetățean al Uniunii. Finalitatea și justificarea drepturilor derivate respective se întemeiază pe constatarea că refuzul recunoașterii unor astfel de drepturi ar fi de natură să aducă atingere libertății de circulație a cetățeanului Uniunii, descurajându-l să își exercite drepturile de intrare și de ședere în statul membru gazdă.²⁰ Așadar, prevederile Directivei nr. 2004/38 nu pot constitui temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea resortisanților unor state terțe, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean.²¹

Curtea de Justiție a admis, totuși, că dispozițiile art. 21 alin. (1) din T.F.U.E. se aplică în cazul în care un cetățean al Uniunii a început sau și-a consolidat o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, cu prilejul unei șederi efective, în temeiul și cu respectarea condițiilor stipulate la art. 7 alin (1) și (2) sau la art. 16 alin. (1) și (2) din Directiva 2004/38, în alt stat membru decât cel al cărui resortisant este, atunci când cetățeanul Uniunii se întoarce, împreună cu membrul familiei sale, în statul al cărui resortisant este cetățeanul Uniunii. Refuzul acordării, la întoarcerea cetățeanului Uniunii în statul membru din care este originar, a unui drept de ședere derivat membrilor familiei sale, resortisanți ai unui stat terț, l-ar descuraja pe cetățeanul Uniunii să părăsească propria țară. Luarea în considerare a prevederilor din tratat este, așadar, posibilă în ipotezele în care cetățeanul Uniunii se stabilește în statul membru gazdă într-un mod care să fie propice începerii sau consolidării unei vieți de familie. În aceste circumstanțe, Directiva nr. 2004/38, care nu acoperă un astfel de caz de întoarcere, trebuie să fie aplicată prin analogie. Articolul 21 alin. (1) din T.F.U.E. nu impune însă acordarea unui drept de ședere derivat unui membru al familiei cetățeanului Uniunii, ce este resortisant al unui stat terț, în momentul întoarcerii cetățeanului Uniunii în țara căreia aparține, dacă cetățeanul Uniunii a beneficiat de dreptul de ședere în țara gazdă pe o perioadă de cel mult trei luni, conform art. 6 alin. (1) din Directiva nr. 2004/38.²²

În alte împrejurări, respectarea efectului util al cetățeniei Uniunii impune ca un drept de ședere să nu poată fi, „în mod excepțional”, refuzat unui resortisant al unei țări terțe, membru al familiei cetățeanului Uniunii, în pofida faptului că dreptul derivat privind dreptul de ședere al resortisanților țărilor terțe nu este aplicabil și că cetățeanul Uniunii în cauză nu și-a exercitat dreptul la libera circulație. Această idee a fost evocată de instanța europeană într-o cauză în care s-a pus problema acordării unui drept de ședere pe teritoriul luxemburghez unei persoane de cetățenie togoleză, care născuse doi copii în Luxemburg, ce aveau cetățenie franceză, fiind recunoscuți de tatăl lor, resortisant francez. Mama, de cetățenie togoleză, împreună cu copiii ei, cetățeni ai Uniunii, nu se puteau stabili pe teritoriul francez, unde locuia tatăl copiilor, pentru că nu aveau nicio relație cu acesta.²³

3. Domeniul de aplicare a prevederilor Directivei nr. 2004/38. Potrivit art. 3 alin. (1) din Directiva nr. 2004/38, aceasta se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la art. 2 pct. (2), care îl însoțesc sau i se alătură.

Corespunzător art. 22 din Directiva nr. 2004/38, dreptul de ședere și dreptul de ședere permanentă privesc întregul teritoriu al statului membru gazdă. Statele membre pot impune restricții teritoriale privind dreptul de ședere și dreptul de ședere permanentă numai dacă restricțiile respective se aplică și resortisanților lor.

Potrivit art. 2 pct. (3) din directivă, prin „stat membru gazdă” se înțelege statul membru în care se deplasează un cetățean al Uniunii în scopul de a-și exercita dreptul la liberă circulație și ședere.

Din textele legale arătate reiese că prevederile Directivei nr. 2004/38 se referă la condițiile de exercitare a dreptului la liberă circulație și ședere de către orice cetățean al Uniunii în statele membre și că ele vizează întregul teritoriu al statului membru gazdă.

Așadar, Directiva nr. 2004/38 nu se aplică cetățenilor Uniunii care nu și-au exercitat niciodată dreptul de liberă circulație și care au avut întotdeauna reședința în statul membru al cărui cetățenie o au.

În ipoteza în care un cetățean al Uniunii nu intră în sfera noțiunii de „destinatar”, în sensul art. 3 alin. (1) din Directiva nr. 2004/38, nici membrii familiei sale, conform definiției de la art. 2 pct. (2), nu intră în sfera acestei noțiuni, pentru că drepturile conferite de această directivă membrilor familiei unui „destinatar” al directivei nu sunt drepturi proprii membrilor respectivi, ci drepturi derivate, dobândite în calitate de membri ai familiei destinatarului.

Pe de altă parte, se poate observa că art. 21 din T.F.U.E. și Directiva nr. 2004/38 nu se aplică oricărui cetățean al Uniunii care intenționează să își exercite dreptul de liberă circulație și ședere în statele membre. O serie de motive sunt de natură să justifice o limitare a acestui drept.

Bunaoară, o astfel de limitare se poate întemeia pe dreptul internațional, cum este cazul șefilor de stat, a căror acțiuni și prezență în străinătate intră, în special, sub incidența relațiilor diplomatice.²⁴

În alte ipoteze, restrângerea dreptului de liberă circulație și ședere în statele membre poate să fie justificată prin motive de ordine publică, siguranță publică sau sănătate publică.

În jurisprudența instanței europene s-a reținut că art. 21 din T.F.U.E. și art. 27 din Directiva nr. 2004/38 nu se opun unei reglementări naționale care permite restrângerea dreptului unui resortisant al unui stat membru de a se deplasa pe teritoriul unui alt stat membru, cu condiția ca, în primul rând, conduita acestui resortisant să reprezinte o amenințare reală, prezentă și suficient de gravă la adresa unui interes fundamental al societății, în al doilea rând, ca măsura restrictivă avută în vedere să fie aptă să garanteze realizarea obiectivului pe care îl urmărește și să nu depășească cadrul a ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia și, în al treilea rând, ca această măsură să poată face obiectul unui control jurisdicțional efectiv care să permită verificarea legalității sale, în fapt și în drept, în raport cu cerințele dreptului Uniunii.²⁵ O asemenea măsură națională se adoptă pe baza unor considerații care țin de protecția ordinii, siguranței sau sănătății publice a statului membru care ia măsura respectivă.²⁶

În ceea ce îi privește pe membrii familiei cetățeanului Uniunii cărora li se aplică, în conformitate cu art. 3 alin. (1) din Directiva nr. 2004/38, prevederile acesteia, se înțelege prin „membru de familie”, potrivit art. 2 pct. (2) din directivă:

- a) soțul;
- b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;
- c) descendenții direcți care nu au împlinit vârsta de 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera b);

d) ascendenții direcți care se află în întreținere și cei ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera b).

Condiția corespunzător căreia membrii familiei trebuie să însoțească sau să se alăture cetățeanului Uniunii, stipulată în cuprinsul Directivei nr. 2004/38, la art. 3 alin. (1), la art. 6 alin. (2) privind dreptul de ședere pentru o perioadă de cel mult trei luni, la art. 7 alin. (2) referitor la dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni, și la art. 10 alin. (2) lit. c) privind eliberarea permiselor de ședere, impune ca statul membru luat în considerare să fie, conform semnificației dată acestei noțiuni în cadrul art. 2 pct. (3) din directivă, numai statul membru gazdă. Prin urmare, membrii familiei cetățeanului Uniunii nu beneficiază, pe baza dispozițiilor menționate din Directiva nr. 2004/38, de un drept de ședere în orice țară a Uniunii, ci doar în statul membru gazdă în care locuiește cetățeanul Uniunii.²⁷

Niciuna dintre dispozițiile Directivei nr. 2004/38 nu impune însă ca cetățeanul Uniunii să fi întemeiat deja o familie pentru ca membrii familiei sale să poată beneficia de drepturile instituite de aceasta. Prin prisma necesității de a nu interpreta prevederile Directivei nr. 2004/38 în mod restrictiv și de a nu le priva de efectul util, stipulațiile art. 3 alin. (1) din directivă trebuie interpretați ca vizând în același timp membrii familiei unui cetățean al Uniunii care au intrat împreună cu acesta în statul membru gazdă și cei care locuiesc cu el în respectivul stat membru, fără ca, în al doilea caz, să fie necesar să se facă distincția după cum resortisanții unor țări terțe au intrat în respectivul stat membru înainte sau după cetățeanul Uniunii ori înainte sau după ce au devenit membrii ai familiei acestuia.²⁸

Aplicarea art. 2 pct. (2) lit. a) sau b) din Directiva nr. 2004/38, pentru ca soțul sau partenerul să beneficieze de dreptul de liberă circulație și de ședere în statul membru gazdă depinde numai de calitatea de soț ori de partener. Potrivit unei jurisprudențe constante, nu se solicită ca soții sau partenerii să aibă o viață comună ireproșabilă ori să locuiască împreună.²⁹ De asemenea, nu prezintă relevanță locul și data căsătoriei sau a contractării parteneriatului înregistrat.³⁰

În cazul descendenților direcți și ai ascendenților direcți, comuni sau nu, ai cetățeanului Uniunii și ai soțului ori ai partenerului, luarea în considerare a art. 2 pct. (2) lit. c) și d) presupune dovedirea existenței unei situații de dependență reală în statul de origine sau de proveniență al unui astfel de descendent sau de ascendent. Aceasta înseamnă că, având în vedere condițiile materiale și sociale, descendentul ori ascendentul în cauză nu este în măsură să facă față nevoilor sale fundamentale. Nu este însă necesar să se determine motivele dependenței.³¹

În schimb, atunci când intervine situația opusă, și anume când titularul dreptului de ședere se află în întreținerea unui descendent direct sau a unui ascendent direct, descendentul direct ori ascendentul direct nu poate să fie calificat drept membru de familie în sensul art. 2 pct. (2) din Directiva nr. 2004/38.³²

Potrivit art. 3 alin. (2) din Directiva nr. 2004/38, fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane:

a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la art. 2 pct. (2) și care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii;

b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător.

Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane.

Intrarea și șederea în statul membru gazdă a persoanelor arătate la art. 3 alin. (2) din directivă trebuie numai să fie „facilitată” de statul membru respectiv, țările din Uniune nefiind obligate să le acorde drept de intrare și de ședere. Așadar, situația acestor persoane este examinată în statul membru gazdă pe baza propriei legislații interne. Totuși, în cadrul examinării situației personale a solicitantului, statele membre sunt obligate să țină seama de reperatele stabilite în cuprinsul Directivei nr. 2004/38 și în jurisprudența instanței europene. Astfel, corespunzător considerentului (6) al Directivei nr. 2004/38, statele membre au în vedere diverși factori, precum gradul de rudenie al solicitantului în raport cu cetățeanul Uniunii, nivelul său de dependență financiară sau fizică de cetățeanul Uniunii.

Dependența economică, apartenența la gospodărie sau existența unor motive grave de sănătate trebuie să existe, conform termenilor art. 3 alin. (2) lit. a) din directivă, „în țara din care au venit” membrii de familie, adică în statul în care aceștia locuiau la data la care au solicitat să însoțească sau să se alăture cetățeanului Uniunii. Țara din care au venit membrii de familie nu este însă neapărat țara în care locuia cetățeanul Uniunii înainte de a se instala în statul membru gazdă.

În ceea ce privește momentul relevant pentru a putea să fie invocată situația de dependență, acesta este momentul la care membrul de familie solicită să se alăture cetățeanului Uniunii.³³

Statele membre dispun de o marjă largă de apreciere în scopul alegerii criteriilor pe care le prevăd în legislația lor pentru analizarea situației persoanelor arătate la art. 3 alin. (2) din Directiva nr. 2004/38. În exercitarea marjei lor de apreciere statele membre pot să impună cerințe specifice referitoare la caracterul și la durata dependenței.

Pe de altă parte, facilitarea intrării și a șederii persoanelor menționate la art. 3 alin. (2) din directivă în statul membru gazdă implică obligația de a conferi un anumit avantaj acestor persoane în raport cu alți resortisanți care ar formula cereri de intrare și de ședere în țara gazdă.

Orice solicitant care se prevalează de dispozițiile art. 3 alin. (2) din directivă are dreptul ca o instanță să verifice dacă legislația națională și modul în care aceasta a fost aplicată țin seama de aceste aspecte.³⁴

Directiva nr. 2004/38 nu conține reglementări privind continuarea situației de dependență în statul membru gazdă. Prevederile directivei nu pot să fie însă lipsite de efectul lor util.

Statele membre au fost obligate să pună în aplicare până la 30 aprilie 2006 actele cu putere de lege și actele administrative necesare pentru a se conform Directivei nr. 2004/38 și să informeze imediat Comisia cu privire la aceasta. Nerespectarea acestor obligații permite Comisiei să se prevaleze de dispozițiile art. 258 din T.F.U.E.³⁵

4. Aspecte specifice privind dreptul de ședere în statul membru gazdă pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora pe o perioadă de cel mult trei luni, pe o perioadă mai mare de trei luni sau în mod permanent.

În cuprinsul Directivei nr. 2004/38 se distinge între dreptul de ședere pentru o perioadă de cel mult trei luni, dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni și dreptul de ședere permanentă.

Referitor la dreptul de ședere pentru o perioadă de cel mult trei luni, art. 6 din directivă stipulează că cetățenii Uniunii care dețin o carte de identitate valabilă sau un pașaport valabil și membrii de familie care nu au cetățenia unui stat membru, care dețin un pașaport valabil și îl însoțesc pe cetățeanul Uniunii ori se alătură acestuia, beneficiază de dreptul de ședere în țara gazdă „fără nicio altă condiție sau formalitate”.

Având însă în vedere că art. 14 alin. (1) din Directiva nr. 2004/38 permite îndepărtarea cetățenilor Uniunii și a membrilor familiilor lor din țara gazdă pentru motive de ordin economic, apare posibil ca, în unele ipoteze, să se țină seama de condițiile și formalitățile pe care le presupun art. 14 alin. (3), considerentul (16), art. 30 și 31 sau art. 14 alin. (4) lit. b) din cuprinsul directivei.³⁶

Mai menționăm că Directiva nr. 2004/38 nu impune persoanelor arătate la art. 6 să își declare prezența autorităților locale din statul membru gazdă.

Privind dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni, art. 7 din directivă enumeră patru categorii de persoane:

a) cetățenii Uniunii care sunt lucrători ce desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă;

b) cetățenii Uniunii care dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă;

c) cetățenii Uniunii care:

- sunt înscrși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională și

- dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere;

d) membrii de familie, indiferent de cetățenia lor, care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească cerințele menționate la lit. a), b) sau c).

Corespunzător unei jurisprudențe constante, lucrătorul salariat este o persoană care îndeplinește, pentru o anumită perioadă, în favoarea unei alte persoane și sub conducerea acesteia, anumite prestații, în schimbul cărora primește o remunerație.³⁷

Această accepțiune a noțiunii de „lucrător salariat” este reținută și în legislația secundară a Uniunii Europene.

Potrivit considerentului (87) al Directivei nr. 2006/123 privind serviciile în cadrul pieței interne, orice activitate pe care o persoană o întreprinde în afara unei relații de subordonare trebuie calificată ca o activitate independentă în sensul art. 49 și 56 din T.F.U.E.

Conform considerentului (5) al Regulamentului nr. 492/2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii, dreptul de liberă circulație trebuie recunoscut, fără discriminare, lucrătorilor permanenți, sezonieri și frontalieri, precum și celor angajați în activități de prestare de servicii. Așa fiind, nu prezintă relevanță că persoana în cauză obține un salariu inferior celui considerat în statul membru gazdă ca fiind necesar pentru subzistență, indiferent dacă ea are ori nu alte venituri.

Persoana care realizează o activitate independentă își asumă un risc economic. Activitatea desfășurată nu implică existența unei relații de subordonare. De regulă, persoana în cauză nu primește un salariu pentru munca depusă.

Activitatea independentă poate să fie desfășurată fie prin stabilirea într-un stat membru, fie utilizând libera prestare a serviciilor, în funcție de strategia de dezvoltare adoptată de persoana în cauză în fiecare stat membru.

În principiu, nivelul resurselor pe care îl obține lucrătorul salariat sau independent nu prezintă importanță, dacă activitatea pe care o desfășoară este reală și efectivă, nu marginală și accesorie.³⁸

Cetățenii Uniunii inactivi din punct de vedere economic au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pe o perioadă mai mare de trei luni, în conformitate cu prevederile art. 7 alin. (1) lit. b) din Directiva 2004/38, în cazurile în care dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiei lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii.

Termenii „dispun” de resurse suficiente sunt interpretați în sensul că este îndeajuns ca cetățenii Uniunii să aibă la dispoziție astfel de resurse, fără să prezinte semnificație proveniența resurselor, care pot să fie furnizate, de exemplu, de un ascendent direct al cetățeanului Uniunii³⁹ sau, în alte situații, de soțul acestuia, resortisant al unei țări terțe.⁴⁰

Pe de altă parte, cetățeanul Uniunii care se prelevează de reglementările de la art. 7 alin (1) lit. b) din directivă poate să recurgă la sistemul de asistență socială al statului membru gazdă.

Potrivit art. 14 alin. (2) din directivă, cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora au dreptul de ședere prevăzut la art. 7, atât timp cât îndeplinesc condițiile stipulate de acest text. În contextul aspectelor referitoare la prestațiile sociale, considerentul (10) al directivei permite statelor membre să stabilească anumite cerințe în ceea ce privește dreptul de ședere pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor lor, dacă perioadele de ședere depășesc trei luni.

Faptul că un resortisant al statului membru, inactiv din punct de vedere economic, ar putea să fie eligibil, având în vedere nivelul redus al veniturilor sale, pentru a beneficia de o prestație socială, ar putea să constituie un element de natură să demonstreze că acesta nu

dispune de resurse suficiente pentru a evita să devină o sarcină excesivă pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă.

Totuși, art. 14 alin. (3) al Directivei nr. 2004/38 împiedică adoptarea, în toate situațiile și în mod automat, a unei măsuri de expulzare, pe motivul că cetățeanul Uniunii sau un membru al familiei sale a recurs la sistemul de asistență socială al statului membru gazdă. În raport cu prevederile considerentului (16) al directivei și cu jurisprudența Curții de Justiție în materie, urmează să fie luate în considerare de către autoritățile competente ale statului membru gazdă o serie de elemente, precum cuantumul și regularitatea veniturilor de care dispune respectiva persoană, perioada în care prestația solicitată i-ar fi plătită.⁴¹

În cazul persoanelor înscrise într-o instituție privată sau publică cu scopul principal de a urma studii, va fi îndeajuns ca aceste persoane să asigure autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă, la propria alegere, că dispun de resurse suficiente.

Potrivit art. 24 alin. (2) din Directiva 2004/38, înainte de dobândirea dreptului de ședere permanentă, statul membru gazdă nu este obligat să acorde ajutoare pentru studii, inclusiv pentru formare profesională, constând în burse de studiu sau împrumuturi, unor persoane altele decât lucrătorii care desfășoară activități salariate sau independente, persoanelor care își mențin acest statut și membrilor familiilor acestora.

Curtea de Justiție a hotărât însă în practica ei că o persoană care are o „legătură reală” cu societatea din statul membru gazdă, concretizată prin realizarea unei părți importante a studiilor sale medii în respectivul stat, poate să invoce art. 18 din T.F.U.E., care interzice orice discriminare pe motiv de cetățenie, pentru a obține un sprijin material, sub forma unui împrumut pentru studenți, care să îi permită continuarea studiilor în statul membru gazdă.⁴²

Într-o altă ipoteză, o persoană care a intrat pe teritoriul statului membru gazdă cu intenția principală de a urma studii, ar putea să desfășoare în paralel o activitate salariată cu normă redusă în acel stat. O asemenea persoană are calitatea de „lucrător” în sensul art. 45 din T.F.U.E., independent de comportamentul persoanei în cauză anterior și ulterior perioadei de încadrare în muncă. Prin urmare, invocând dreptul la egalitate de tratament, persoana interesată poate să obțină un ajutor pentru studii, acordat resortisanților statului membru gazdă.⁴³

O altă precizare se impune privitor la membrii familiei cetățeanului Uniunii. Corespunzător art. 7 alin. (4) din directivă, în cazul persoanelor înscrise într-o instituție privată sau publică cu scopul principal de a urma studii, din categoria membrilor de familie a acestor persoane fac parte numai soțul, partenerul înregistrat și copiii aflați în întreținere. Așadar, oricăror alți membri de familie li se aplică art. 3 alin. (2) din directivă.

Potrivit art. 7 alin. (3) din Directiva nr. 2004/38, un cetățean al Uniunii care nu mai desfășoară o activitate salariată ori independentă își menține statutul de lucrător în următoarele condiții:

a) se află în incapacitate temporară de a munci, ca rezultat al unei boli sau al unui accident;

b) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a fost angajat pe o perioadă de peste un an, și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă;

c) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a îndeplinit un contract de muncă pe termen limitat, cu durata de sub un an, sau după ce a devenit șomer în mod involuntar în timpul primelor douăsprezece luni și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă; în acest caz, statutul de lucrător se menține pentru o perioadă de cel puțin șase luni;

d) începe un stagiul de formare profesională; cu excepția cazului în care se află în șomaj involuntar, menținerea statutului de lucrător presupune ca pregătirea să aibă legătură cu activitatea profesională anterioară.

Enumerarea de la art. 7 alin. (3) din directivă nu are caracter exhaustiv. De exemplu, o femeie care încetează munca sau care încetează să caute un loc de muncă din cauza constrângerilor fizice care apar în ultima perioadă a sarcinii și în perioada ulterioară nașterii își păstrează statutul de „lucrător”, în sensul art. 45 din T.F.U.E., cu condiția să își reia activitatea sau să își găsească un alt loc de muncă într-o perioadă rezonabilă după nașterea copilului.⁴⁴

Pentru perioadele de ședere ce depășesc trei luni, statul membru gazdă poate cere cetățenilor Uniunii, în conformitate cu art. 8 din Directiva nr. 2004/38, să se înregistreze la autoritățile competente. Acestor persoane li se eliberează imediat un certificat de înregistrare.

Membrii de familie ai unui cetățean al Uniunii care nu sunt resortisanți ai unui stat membru trebuie să ceară, în cazul în care perioada planificată de ședere depășește trei luni, eliberarea unui permis de ședere.

În cuprinsul art. 10 alin. (2) din directivă sunt arătate documentele care trebuie să fie prezentate de către solicitant pentru eliberarea permisului de ședere. Enumerarea de la art. 10 alin. (2) are caracter limitativ.⁴⁵

Potrivit art. 16 din Directiva nr. 2004/38, cetățenii Uniunii care și-au avut reședința legală pe teritoriul statului membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani dobândesc dreptul de ședere permanentă pe teritoriul acestuia.

Membrii familiei cetățeanului Uniunii nu dobândesc dreptul de ședere permanentă numai pe motivul că cetățeanul Uniunii se bucură de acest drept. Ei trebuie să fi avut reședința legală împreună cu cetățeanul Uniunii în statul membru gazdă în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani.

Integrarea cetățeanului Uniunii și a membrilor familiei sale în statul membru gazdă nu se întemeiază doar pe factori spațiali și temporali, ci și pe factori calitativi. De exemplu, corespunzător jurisprudenței instanței europene, perioadele de detenție în statul membru gazdă a unui resortisant al unei țări terțe, membru al familiei unui cetățean al Uniunii care a dobândit în aceste perioade dreptul de ședere permanentă în statul membru respectiv, nu pot fi luate în considerare, în scopul dobândirii de către resortisantul țării terțe a dreptului de ședere permanentă, în sensul art. 16 alin. (2) din directivă. Continuitatea șederii este

întreruptă de perioadele de detenție în statul membru gazdă a unui resortisant al unei țări terțe, membru al familiei unui cetățean al Uniunii.⁴⁶

În raport cu principiul proporționalității, care se impune atât instituțiilor europene, cât și statelor membre, credem că soluția reținută în situația arătată ar fi fost adecvat să fie, totuși, nuanțată, lăsând instanțelor de judecată din statele membre posibilitatea să se pronunțe în funcție de o serie de factori, precum gravitatea infracțiunii săvârșite, pedeapsa efectiv aplicată, durata șederii în statul membru gazdă, soliditatea legăturilor sociale, culturale și familiale cu statul membru gazdă.

Prevederi mai avantajoase se aplică lucrătorilor care și-au încetat activitatea în statul membru gazdă și membrilor familiilor acestora [art. 17, alin (1) din Directiva nr. 2004/38]. Membrii familiei lucrătorului, indiferent de cetățenia acestora, care locuiesc împreună cu el, dobândesc dreptul de ședere permanentă în țara gazdă la momentul la care lucrătorul a dobândit dreptul de ședere permanentă în condițiile arătate în cuprinsul directivei.

Dreptul de ședere permanentă, odată ce a fost obținut, nu este supus, după cum se arată în considerentul (18) al directivei, niciunei condiții. Prin urmare, aspectele privind recurgerea la sistemul de asistență socială al statului membru gazdă nu sunt semnificative în acest context.⁴⁷

Deși prevederile Directivei nr. 2004/38 reglementează „dreptul de ședere permanentă”, acesta se pierde în cazul unei absențe din statul membru gazdă pe o perioadă care depășește doi ani consecutivi [art. 16 alin. (4) din directivă]. Pe de altă parte, persoanele care au dobândit un drept de ședere permanentă pot să fie expulzate din țara gazdă pentru motive imperative de ordine publică sau de siguranță publică [art. 28 alin. (2) din directivă].

Menționăm, totodată, că, potrivit jurisprudenței Curții de Justiție, punerea sub semnul întrebării a legăturii de integrare între persoana în cauză și statul membru gazdă justifică pierderea dreptului de ședere permanentă chiar și în afara ipotezei avute în vedere la art. 16 alin. (4) din Directiva nr. 2004/38.⁴⁸ Această jurisprudență accentuează, în mod regretabil, diferențele între regimul juridic aplicabil naționaliilor statului membru gazdă și cel care este luat în considerare referitor la cetățenii Uniunii care dobândesc dreptul de ședere permanentă în statul membru gazdă.

În materie de siguranță publică, aceasta acoperă atât securitatea internă a unui stat membru, cât și securitatea sa externă.

Semnificația noțiunilor de „motive imperative de ordine publică” și de „motive imperative de siguranță publică” nu depind numai de modul în care sunt definite aceste noțiuni de către statele membre, ci și de prevederile din dreptul Uniunii Europene, de jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii și de cea a Curții Europene a Drepturilor Omului.⁴⁹

Persoanele care au cetățenia Uniunii Europene și sunt stabilite în țara gazdă de cel puțin zece ani nu pot să fie expulzate decât pentru motive imperative de siguranță publică [art. 28 alin. (3) din Directiva nr. 2004/38], adică pentru motive considerabil mai stricte decât motivele care pot să fie avute în vedere în sensul art. 28 alin. (2) din directivă.⁵⁰

Directiva nr. 2004/38 nu cuprinde nicio mențiune privind împrejurările care pot determina întreruperea perioadei de ședere de zece ani necesară în vederea dobândirii dreptului la protecție sporită împotriva expulzării. Urmează să se stabilească însă, în fiecare caz, dacă absențele din statul membru gazdă implică sau nu deplasarea către un alt stat a centrului intereselor personale, familiale sau profesionale ale cetățeanului Uniunii. În acest scop, se va ține seama, în special, de durata fiecăreia dintre absențele persoanei în cauză din statul membru gazdă, de durata cumulată și de frecvența acestor absențe, precum și de motivele care au determinat persoana în cauză să părăsească respectivul stat.⁵¹ În acest context, credem că pot să fie relevante dispozițiile din Directiva nr. 2004/38 și jurisprudența instanței europene referitoare la absențele din statul membru gazdă care nu afectează continuitatea șederii în respectivul stat. Asemenea absențe nu ar putea să justifice, în opinia noastră, întreruperea perioadei de ședere de zece ani, reglementată la art. 28 alin. (3) din directivă.

În toate împrejurările, măsurile luate din motive de ordine sau siguranță publică, așadar inclusiv măsurile adoptate pe baza art. 28 alin. (2) sau (3) din Directiva nr. 2004/38, trebuie să respecte principiul proporționalității.

Cetățenilor Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere permanentă li se eliberează, cât mai curând posibil, un document care atestă șederea permanentă (art. 19 din directivă). De asemenea, statele membre eliberează un permis de ședere permanentă membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru și care au drept de ședere permanentă. Permisul de ședere permanentă are o valabilitate de zece ani [art. 20 alin. (1) din directivă].

* Profesor univ. dr., Facultatea de Drept a UBB Cluj-Napoca; sdeleanu@law.ubbcluj.ro.

¹ Directiva nr. 2004/38 a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L, nr. 158/77 din 30.04.2004. Prin această directivă a fost modificat Regulamentul (C.E.E.) nr. 1612/68 și au fost abrogate Directivele nr. 64/221, nr. 72/194, nr. 73/148, nr. 75/34, nr. 75/35, nr. 90/364, nr. 90/365 și nr. 93/96. Ulterior, Regulamentul nr. 1612/68 a fost înlocuit prin Regulamentul (U.E.) nr. 492/2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii, iar prin Directiva nr. 2014/54 au fost stabilite măsuri de facilitare a exercitării drepturilor conferite lucrătorilor în contextul liberei circulații a lucrătorilor.

În dreptul nostru, Ordonanța de Urgență nr. 102 din 14 iulie 2005, republicată, transpune Directiva nr. 2004/38.

² C.J.C.E., 20 septembrie 2001, cauza C-184/99, *Grzelczyk*, par. 31.

³ C.J.U.E. (Marea Cameră), 11 noiembrie 2014, cauza C-333/13, *Dano*, par. 58.

⁴ A se vedea considerentul (3) al directivei.

⁵ C.J.U.E. (Marea Cameră), 18 decembrie 2014, cauza C-202/13, *McCarthy*, par. 32.

⁶ A se vedea considerentul (4) al directivei și C.J.U.E. 19 iunie 2014, cauza C-507/12, *Jessy Saint Prix*, par. 25.

⁷ C.J.C.E., 7 septembrie 2006, cauza C-470/04, *Almelo*, par. 23.

⁸ Potrivit art. 6 alin. (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană, Carta drepturilor fundamentale are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor. Dispozițiile cuprinse în Cartă nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate.

Conform art. 51 alin. (2) din Cartă, aceasta nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nu creează nicio competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate.

În același sens este și Declarația cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (Declarația nr. 1), alăturată Tratatului de la Lisabona.

⁹ C.J.U.E., 5 mai 2011, cauza C-434/09, *Shirley McCarthy*, parag. 45.

¹⁰ *Ibidem*, parag. 47.

¹¹ A se vedea, C.J.U.E., 8 mai 2013, cauza C-87/12, *Ymeraga*, parag. 36.

¹² C.J.U.E., 10 octombrie 2013, cauza C-86/12, *Alokpa*, parag. 33.

¹³ C.J.U.E., 8 noiembrie 2012, cauza C-40/11, *lida*, parag. 75-77.

¹⁴ A se vedea, C.J.U.E., 4 octombrie 2012, cauza C-75/11, Comisia Europeană împotriva Republicii Austria, parag. 36-41.

¹⁵ C.J.U.E. (Marea Cameră), 13 aprilie 2010, cauza C-73/08, *Bressol*, parag. 30.

¹⁶ C.J.U.E., 5 mai 2011, cauza C-434/09, *Shirley McCarthy*, parag. 57.

¹⁷ A se vedea, C.J.U.E. (Marea Cameră), 13 aprilie 2010, cauza C-73/08, *Bressol*, parag. 30-34.

¹⁸ A se vedea, C.J.U.E. (Marea Cameră), 11 noiembrie 2014, cauza C-333/13, *Dano*, parag. 57-61 și parag. 73-76.

¹⁹ C.J.C.E. (în plen), 19 octombrie 2004, cauza C200/02, *Zhu și Chen*, parag. 8-11 și 18-19.

²⁰ În acest sens, C.J.U.E., 8 noiembrie 2012, cauza C-40/11, *lida*, parag. 66-67; C.J.U.E., 8 mai 2013, cauza 87/12, *Ymrega*, parag. 34; C.J.U.E. (Marea Cameră), 16 iulie 2015, cauza C-218/14, *Singh*, parag. 50.

²¹ C.J.U.E. (Marea Cameră), 12 martie 2014, cauza C-456/12 și O. și B., parag. 37.

²² *Ibidem*, parag. 44-56.

²³ C.J.U.E., cauza C-86/12, cit. supra., parag. 11-15 și parag. 33.

²⁴ C.J.U.E. (Marea Cameră), 16 octombrie 2012, cauza C-364/10, Ungaria împotriva Republicii Slovacă, parag. 44-52.

²⁵ C.J.U.E., 17 noiembrie 2011, cauza C-430/10 *Gaydarov*, parag. 42.

²⁶ C.J.C.E., 10 iulie 2008, cauza C-33/07, *Jipa*, parag. 30 și 25.

²⁷ C.J.U.E. (Marea Cameră), 16 iulie 2015, cauza C-218/14, *Singh*, parag. 52-55; C.J.U.E., 8 noiembrie 2012, cauza C-40/11, *lida*, parag. 61-65.

²⁸ C.J.C.E. (Marea Cameră), 25 iulie 2008, cauza C-127/08, *Metock*, parag. 93.

²⁹ C.J.U.E., 8 noiembrie 2012, cauza C-40/11, *lida*, parag. 57-58.

³⁰ C.J.C.E. (Marea Cameră), 25 iulie 2008, cauza C-127/08, *Metock*, parag. 99.

³¹ C.J.U.E., 16 ianuarie 2014, cauza C-423/12, *Reyes*, parag. 20-23.

³² C.J.U.E., 8 noiembrie 2012, cauza C-40/11, *lida*, parag. 55.

³³ C.J.U.E. (Marea Cameră), 5 septembrie 2012, cauza 83/11, *Rahman*, parag. 18-25 și parag. 27-33.

³⁴ *Ibidem*, parag. 26 și 40.

³⁵ A se vedea, de exemplu, referitor la o asemenea situație, C.J.C.E., 13 decembrie 2007, *Commission contre Grand-Duché de Luxembourg*, parag. 1-13.

³⁶ A se vedea, pe larg, S. Deleanu, *Drept european al afacerilor. Piața internă a Uniunii Europene*, Ed. Universul juridic, București, 2013, p. 148-149.

- ³⁷ În acest sens, pentru o hotărâre recentă a instanței europene, C.J.U.E., 19 iunie 2014, cauza C-507/12, *Jessy Saint Prix*, parag. 35.
- ³⁸ Pentru lucrătorii salariați, a se vedea C.J.C.E., 3 iulie 1986, cauza 66/85, *D. Lawrie-Blum*, parag. 21; referitor la lucrătorii independenți, a se vedea, C.J.C.E., 11 aprilie 2000, cauzele C-51/96 și C-191/97, *Ch. Deliège*, parag. 54.
- ³⁹ C.J.U.E., 10 octombrie 2013, cauza C-86/12, *Alkopa*, parag. 27.
- ⁴⁰ C.J.U.E. (Marea Cameră), 16 iulie 2015, cauza C-218/14, *Singh*, parag. 71-76.
- ⁴¹ A se vedea, C.J.U.E., 19 septembrie 2013, cauza C-140/12, *P. Brey*, parag. 63, 66, 72, 75 și 78-80.
- ⁴² C.J.C.E. (Marea Cameră), 15 martie 2005, cauza C-209/03, *Bidar*, parag. 42, 62 și 63.
- ⁴³ C.J.U.E., 21 februarie 2013, cauza C-46/12, *L. N.*, parag. 37, 46-51.
- ⁴⁴ C.J., U.E., 19 iunie 2014, cauza C-507/12, *Jessy Saint Prix*, parag. 38 și 47.
- ⁴⁵ C.J.U.E., 19 decembrie 2008, cauza C-551/07, *D. Sahin*, parag. 38.
- ⁴⁶ C.J.U.E., 16 ianuarie 2014, cauza C-378/12, *Nnamdi*, parag. 24-27 și 32.
- ⁴⁷ C.J.U.E. (Marea Cameră), 11 noiembrie 2014, cauza C-333/13, *Dano*, parag. 71-72.
- ⁴⁸ C.J.U.E., 16 ianuarie 2014, cauza C-378/12, *Nnamdi*, parag. 25.
- ⁴⁹ A se vedea, de pildă, C.J.U.E. (Marea Cameră), 23 noiembrie 2010, cauza C-145/09, *Tsakouridis*, parag. 44-47 și 56.
- ⁵⁰ C.J.U.E. (Marea Cameră), 22 mai 2012, cauza C-348/09, *P.I.*, parag. 19.
- ⁵¹ C.J.U.E. (Marea Cameră), 23 noiembrie 2010, cauza C-145/09, *Tsakouridis*, parag. 38.